

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ПЛЮРИЛІНГВІЗМУ

«So many languages you know, so many times you're a man» (A proverb).

У статті розглядається один із сучасних напрямів мовної освіти - плюрилінгвістичний підхід до навчання іноземних мов. Автор стисло окреслює мету, базові принципи цієї мовної політики Європейського Союзу та вказує на доцільність її впровадження як чинника модернізації сучасної мовної освіти в Україні.

Ключові слова: іноземна мова, навчання, мовна політика, плюрилінгвізм, плюрилінгвальна освіта

В статті розглядається один із напрямів мовної освіти - плюрилінгвістичний підхід до навчання іноземних мов. Автор стисло окреслює мету, базові принципи цієї мовної політики Європейського Союзу та вказує на доцільність її впровадження як чинника модернізації сучасної мовної освіти в Україні.

Ключевые слова: иностранный язык, обучение, языковая политика, плюрилингвизм, плюрилингвистическое образование

Реформування української освіти здійснюється у загальному контексті стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу. Знання іноземних мов є однією з основних вимог сучасного світу. Кожна країна розробляє свою мовну політику, яка забезпечує планування та реалізацію заходів у царині мови. У Законі України «Про засади державної мовної політики» зазначається, що держава повинна, застосовуючи принцип плюрилінгвізму, сприяти розвитку багатомовності, вивченню мов міжнародного спілкування. У зв'язку з цим в Україні реформується система навчання іноземних мов у всіх навчальних закладах.

Світові процеси глобалізації, інтеграції, гуманізації суспільства вимагають від сучасної людини знання вже не однієї, а двох і навіть кількох іноземних мов. Отже, педагогам та лінгвістам, як теоретикам, так і практикам, використовуючи досягнення сучасної науки, передові інформаційні технології, якісне науково-методичне забезпечення, необхідно об'єднувати зусилля для вирішення мовних проблем, щоб підготувати майбутні покоління до нового якісного міжкультурного спілкування та взаємопорозуміння, забезпечити конкурентоспроможність наших фахівців в Європі та світі.

Плюрилінгвістична компетенція визначає здатність людини користуватися кількома мовами в комунікативних цілях у міжнародному міжкультурному спілкуванні. Йдеться не лише про можливість оволодіння мовами на певному рівні, а й про загальний соціокультурний рівень, що забезпечить

всесторонній розвиток особистості та її самоусвідомлення, завдяки збагаченню мовного та культурного досвіду.

Впровадження принципів плюрилінгвального підходу є важливим етапом процесу модернізації професійної освіти України. Сьогодні в українській політиці викладання іноземних мов ми маємо як позитивний, так, на жаль, і негативний досвід. Більша частина заходів, спрямованих на заохочення багатомовності, відбувається поки що в галузі середньої освіти. Що стосується немовних вищих навчальних закладів, у тому числі й військових, то тут часто спостерігається скорочення кількості годин на вивчення навіть однієї іноземної мови. Друга іноземна мова не вивчається взагалі або вилучається з навчальних програм немовних спеціальностей. Групи для вивчення іноземних мов часто складаються з 15-20 осіб, що повністю суперечить нормам. До позитивного досвіду, що відкриває нові можливості для застосування здобутих студентами знань та умінь, можна віднести використання навчальних та методичних матеріалів закордонних університетів; впровадження окремими навчальними закладами загальноєвропейських рівнів володіння мовою та викладання основних курсів спеціальностей іноземною (але в основному англійською) мовою. Однак, слід зазначити, що питання формування професійного плюрилінгвізму студентів на сьогодні не є ще достатньо розробленим, що й обумовлює актуальність нашої статті.

Мета статті – проаналізувати переваги плюрилінгвістичного підходу у навчанні/вивченні іноземних мов.

Контакти та механізми взаємодії мов вже давно стали об'єктом досліджень вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, педагогів, психологів та соціологів. Велика кількість робіт Л. Щерби, Л. Блумфілда, Е. Хаугена, У. Вайнрайха, М. Баришнікова, М. Бодоньї, С. Лежера, К. Інґліса, Ж.-Л. Кальве, К. Ажежа та ін. присвячена питанням багатомовності.

Мова є базовим компонентом будь-якої суверенної держави, тому вчені [1,3,4,7,8] намагаються зрозуміти, чи можна зберегти національну ідентичність, монологістичність та монокультурність у добу глобалізації. Вивчення та аналіз наукових джерел [1-14] показує, що сьогодні існує дві точки зору щодо подальшого розвитку мовної картини світу. За однією з теорій - людство стане монологістичним, з універсальною, всім зрозумілою мовою на базі англійської. За другою теорією - суспільство буде мультілінгвальним, мультикультурним, зі збереженням усіх мов, взаємним збагаченням культур через контакти та взаємну повагу. Саме ця теорія лягла в основу мовної політики Європейського Союзу. Лінгвісти переконані, що в період досить агресивного впровадження англо-американської мови у світі, необхідно наполегливо та рішуче захищати всі мови, і закликають до збереження мовного різноманіття світу [1,8,9,10].

Кожна мова – дзеркало суспільства, живий організм, що існує і змінюється під впливом історичних, політичних, соціальних умов. В сучасному світі вже не можна обмежитися знанням лише однієї іноземної мови як міжнародного засобу спілкування. Так, аналіз наукових джерел [2,3,4,7,12] дозволяє нам зробити висновок, що навчання кількох іноземних мов має дуже високу суспільну та освітню значущість. Якщо розмірковувати над тим, скільки та які іноземні мови вивчати і навіщо, дуже важливим є формулювання чіткої мети вивчення. Вивчення мови повинно бути не самоціллю, а свідомим вибором.

Мовна політика Європейського Союзу, зокрема у сфері навчання іноземних мов (Language Learning Policies), свідчить про надзвичайну роль мов у сучасних інтеграційних процесах, про збереження мовної різноманітності спільноти та

сприяння оволодінню громадянами ЄС іноземними мовами. Мета цієї політики - плюрилінгвізм.

Ідея плюрилінгвізму виникла у Європі, у Франції, як протидія засиллю англійської мови у міждержавних та міжнаціональних контактах між європейськими країнами. Вона спрямована на збереження європейської мультикультурності, самобутності держав. Термін «плюрилінгвізм» започаткували наприкінці 90-х років вчені Д.Пул та М. Фетт [11]. Він означає світ, де здатність використовувати мови з метою спілкування та участі в міжкультурній взаємодії є нормою; де особа, як представник певного соціуму, має різнорівневі уміння з декількох мов та досвід декількох культур. Водночас, це не накладення чи зіставлення окремих компетенцій, а існування складної, комплексної компетенції, якої може набувати особа. Плюрилінгвізм формується протягом усього життя людини: це й дошкільна та шкільна мовна освіта, і університетська, і постійний особистісний мовний розвиток особи, яка може опановувати нові мови для різних цілей і потреб. Водночас такий підхід визнає, що вивчення кількох мов неможливе без їх вільного свідомого вибору та без толерантності до носіїв інших мов.

У «Європейській хартії плюрилінгвізму» задекларовано, що під плюрилінгвізмом слід розуміти вживання декількох мов однією людиною. В останні роки зросло значення поняття «плюрилінгвізм» у підході до навчання мов у окремому суспільстві. Звертається увага на те, що необхідно розрізнити дві ситуації: 1) одна людина говорить кількома мовами, тоді маємо плюрилінгвізм ("plurilinguisme"); 2) усередині соціальної групи/держави співіснують декілька мов, тоді йдеться про мультілінгвізм ("multilinguisme"), але кожна окрема особа при цьому може володіти/спілкуватися лише однією з них. У своїй полемічній статті К.Тремблей, президент Європейської обсерваторії плюрилінгвізму, підкреслює, що Європа є мультілінгвальною ("multilingue"), але вона стане Європою лише тоді, коли буде ще й плюрилінгвальною ("plurilingue") [14]. На думку К.Трембля, плюрилінгвізм має значення множинності, збільшення у різноманітності, тоді як численність - це

лише збільшення у кількості без якісного показника. Він наголошує, що плюрилінгвізм – це прийняття ідеї про те, що відмінність, різноманіття є джерелами творчості та культурного розвитку особистості, і саме це забезпечить можливість успішного діалогу народів та культур.

Європейська політика у сфері навчання/вивчення іноземних мов ставить потрійну мету: *прагматичну* - полегшення приватної, професійної мобільності громадян та обміну думками; *міжкультурну* - подолання розбіжностей та розвиток взаємного інтересу і терпимості серед громадян; *супільно-політичну* - захист та підтримка багатой спадщини лінгвістичного і культурного розмаїття як джерела взаємного збагачення.

Ця мовна політика базується на принципах: *рівності* всіх мов та культур; *плюрилінгвальної*, тобто паралельному вивченні більше ніж однієї іноземної мови; *різноманітності* мов, (включаючи мови з порівняно невеликою кількістю носіїв та особливо мови безпосередніх географічних сусідів, у тому числі й неєвропейські мови).

Вивчення іноземних мов може мати різні цілі та мотивації, здійснюватися з різною інтенсивністю, різноманітними методами, в різних контекстах, з різним рівнем володіння мовами. Згідно з існуючими у Європі стандартами, шкала загальнорекомендованих рівнів володіння мовою створена гнучкою, що передбачає її розвиток відповідно до навчального змісту мовної освіти конкретної європейської держави. Для організації вивчення мови запропоновано шість основних рівнів володіння мовою: A1, A2, B1, B2, C1, C2. Але, відповідно до специфіки національних програм навчання мови, можуть розроблятися і проміжні рівні.

Слід відрізнити плюрилінгвізм від мультилінгвізму. *Мультилінгвізм* може бути досягнутий шляхом простого урізноманітнення мов, що пропонуються для вивчення, в окремому навчальному закладі чи освітній системі, або шляхом заохочення учнів/студентів вивчати більш ніж одну іноземну мову. На відміну від цього, *плюрилінгвальний* підхід передбачає процес розширення індивідуального мовного досвіду особистості, коли формується комунікативна компетенція, в

якій всі мовні знання і досвід є складниками, і всі мови переплітаються та взаємодіють.

Плюрилінгвальний підхід до вивчення мов передбачає створення в кожній країні відповідної освітньої мовної політики та умов для того, щоб вона працювала. Наповнення такої політики і шляхів, які забезпечуватимуть її розвиток, має здійснюватися на основі двох фундаментальних напрямків: навчання мов та розвитку плюрилінгвальної свідомості.

Під плюрилінгвальною освітою ми розуміємо таку організацію навчального процесу, за якої стає можливим одночасне використання більше ніж однієї мови як мови навчання та викладання. Проте хотілося б наголосити, що йдеться не лише про вивчення/навчання однієї чи декількох іноземних мов. Така освіта сприяє формуванню у учнів/студентів нових знань про культуру, традиції іншої країни, іншого народу. Крім того, плюрилінгвальна освіта закладає основи мовної толерантності, тобто позитивне сприйняття різноманітності: мовці повинні однаково оцінювати значимість усіх мов, що використовуються, навіть якщо ці мови виконують різні функції. Таке усвідомлення з'являється не автоматично, а повинно формуватися в процесі навчання.

Навчання другої та наступних іноземних мов, або їх паралельне опанування, має свої особливості в порівнянні з навчанням першої іноземної мови. Мова йде не про окрему самостійну методику, а про напрям методики навчання іноземних мов. Особливість цього напрямку пояснюється тим, що при навчанні кількох іноземних мов формуються якісно нові зв'язки між свідомістю та мовленнєвою діяльністю, між мовленням та мисленням. Лінгвісти [5,6] виділяють два шляхи, що визначають особливості оволодіння кількома іноземними мовами: 1) формування металінгвістичної свідомості особи; 2) розширення сфери застосування такого лінгвопсихологічного механізму як перенесення.

Металінгвістична свідомість – це особлива форма мовної свідомості людини, яка відрізняє плюрилінгвістичну особу від монолінгвістичної. Вона визначається як здатність до абстрактно-логічних операцій з кількома мовними системами (зіставлення, узагальнення, інтерпретація та ін.). В

процесі формування металінгвістичної свідомості розвиваються такі психічні властивості особи як здібності, увага, мислення, пам'ять, мотивація та ін.

Перенесення – це складне явище психіки, прихований механізм якого дозволяє людині використовувати в своїй діяльності, у тому числі й у мовленнєвій, те, що їй вже відомо, але в нових чи відносно нових обставинах. Цей об'єктивний психологічний процес виникає та існує незалежно від бажання і волі людини. Результат здійснення психологічного перенесення може бути позитивним або негативним. Позитивне перенесення здобутих раніше знань, умінь та навичок на вивчення нової іноземної мови забезпечує прискорення цього процесу. Відбувається швидке усвідомлення особливостей нового лінгвістичного явища або швидке формування навички. А негативний результат перенесення, який називають інтерференцією – це відхилення від норм мови, що вивчається, під впливом рідної або іншої мови, яку знає людина.

Таким чином, у тих, хто вивчає декілька іноземних мов може сформуватися мета - лінгвістична свідомість та механізм перенесення. У такому випадку вже йдеться про формування не звичної комунікативної компетенції, а особливої плюрилінгвістичної, яка має загальноосвітній, практичний характер, що відповідає сучасним цілям методики та дидактики іншомовної освіти.

Як відомо, володіння однією, навіть рідною мовою, не може бути ідеальним. Ось чому і рівні розвитку плюрилінгвістичної компетенції будуть індивідуальними. При навчанні як першої, так і наступних іноземних мов, як правило, використовуються одні й ті ж дидактичні та загальнометодичні принципи, але відмінність формування плюрилінгвістичної компетенції полягає в усвідомленні лінгвістичних явищ інших іноземних мов, тому діяльність студента характеризується більшою інтенсивністю, самостійністю, активністю. При вивченні кількох іноземних мов студент вже має певну систему лінгвістичних знань: він розуміє функції граматичних категорій, має уяву про словниковий склад мови, володіє комплексом комунікативних умінь, які просто переносяться на новий лінгвістичний

матеріал. Тобто, при вивченні нових іноземних мов студенти повторюють шлях, який вони вже один чи декілька разів пройшли, але на якісно новому рівні. Саме тому компоненти комунікативної компетенції при формуванні плюрилінгвістичної компетенції залишаються тими ж, але змінюється їх якісне наповнення.

На нашу думку, вищеназвані переваги плюрилінгвістичного підходу вказують на необхідність включення навчання двох і більше іноземних мов до вітчизняної системи освіти на всіх рівнях, до параметрів професійної підготовки будь-якого фахівця, у нашому випадку, конкурентоспроможного висококваліфікованого військового, який повинен бути готовим до викликів майбутнього, що вимагають високого рівня іншомовних комунікативних компетенцій як запоруки вирішення проблем міжнародного та міжкультурного значення.

Європейська Рада визначила для Європи довгострокову мету: кожен учень молодших класів повинен мати можливість вивчати дві іноземні мови [12]. Оскільки в Україні мовна політика проводиться з огляду на перспективу євроінтеграції, то, на наш погляд, має реалізовуватися ідентична європейській політика навчання іноземних мов, політика плюрилінгвізму. На сьогодні більшість українських школярів має можливість вивчати як другу іноземну мову німецьку, російську, французьку, польську та іспанську. Іноді вивчається і третя іноземна, хоча, як правило, поки що в спеціалізованих школах. Тож можна сподіватися, що незабаром і в Україні буде цілком сучасна європейська практика паралельного вивчення кількох іноземних мов, яка буде розповсюджуватися у всіх навчальних закладах, забезпечуючи системність, безперервність, спадкоємність та узгодженість навчання іноземної мови на всіх освітніх рівнях.

Таким чином, інноваційні зміни, які розпочалися в мовній освіті України, потребують постійного розвитку. Підвищення якості національних освітніх стандартів, навчання/вивчення кількох іноземних мов, спираючись на принцип плюрилінгвізму, сприятиме мовному різноманіттю, збереженню унікальності світового мовного простору.

Очевидні переваги такої мовної політики повинні стати імпульсом для більш швидкого впровадження в усі українські навчальні заклади сучасних світових мовних стандартів, зокрема: нових освітніх технологій, прийомів і методів навчання, рівнів володіння мовою, системи оцінювання, тестових форматів завдань тощо.

Спостереження за новими мовними процесами, прогнозування результатів мовної політики плюрилінгвізму, визначення нових тенденцій розвитку мов є важливими актуальними питаннями, що потребують подальшого наукового дослідження. Явища мульти та плюрилінгвальності мають вивчати не лише

лінгвісти, а й представники інших наук, оскільки багатомовність тісно пов'язана з соціокультурними, історичними, економічними та іншими чинниками.

Окрім розвитку культурного взаємозбагачення та багатомовності, плюрилінгвізм розширить можливості для залучення наших співвітчизників до соціально-політичного життя Європи та створення почуття європейської ідентичності. Це також сприятиме таким важливим напрямам міжнародної співпраці, як захист прав людини, розвиток демократичних інститутів, активна участь у світовому економічному та політичному управлінні, зміцнення миру і безпеки.

Список літератури

1. Гришаева Е.Б. О выборе геостратегии языков в глобализованном мире / Е.Б. Гришаева // Сложные системы в экстремальных условиях.- Изд-во Крас. ГУ, 2006.- С. 29-39.
2. Мазниченко В.М. Французька як мова міжнародного спілкування / В.М. Мазниченко // Вісник Національного університету оборони України. Зб-к наук. праць. - К.: НУОУ, 2014.-Вип. 2(39).- С.105-109.
3. Сафонова В.В. Культурно-языковая экспансия и ее проявление в языковой политике и образовании / В.В. Сафонова // Иностранные языки в школе. - 2002. - № 3. - С. 27.
4. Смирнова О.А. Французский язык в современном мире / О.А. Смирнова // Вестник ННГУ, Вып. 1(2), Серия Международные отношения. - Н. Новгород: ННГУ, 2004. - С. 242-248.
5. Чубарова Л. А. Особенности формирования плюрилингвистической компетенции студентов в процессе иноязычного образования в вузе/Л.А.Чубарова// Плюрилингвизм и мультилингвизм: проблемы и стратегии развития: материалы международного научного семинара.Тюмень:Изд-во Тюменского ГУ, 2012.- С.25-31.
6. Щепилова А.В. Коммуникативно-когнитивный подход к обучению французскому языку как второму иностранному. Теоретические основы/А.В. Щепилова.-М., 2003.
7. Breton R. Géographie des langues / R. Breton. - Paris, 1976. - P. 117-119.
8. Hagege C. Halte à la mort des langues / C.Hagege.- Paris: Odile Jacob, 2002.- P.43-97.
9. Chaudenson R. Vers une idée et pour une autre politique de la langue française / R. Chaudenson.- Paris, 2006.- 185 p.
10. Kibbee D. Language Policy and Linguistic Theory /D. Kibbee // Languages in a globalizing World. - Cambridge Univ. Press, 2003. - P.47-57.
11. Pool J. and Fettes M. The challenge of interlingualisme: A research invitation // Esperantic Studies, 1998. -№ 10. - P.1-13.
12. La promotion du plurilinguisme et du français dans les institutions de l'Union Européenne [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.lingue- française.org
13. Observatoire de la langue française [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.francophonie.org
14. Tremblay Christian. Du multilinguisme au plurilinguisme.— [Електронний ресурс]. Режим доступу:www.observatoireplurilinguisme

Maznychenko V., PhD in philology, associate professor

TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN THE CONTEXT OF PLURILINGUALISM

The article focuses on one of the areas of language education - plurilingual approach to learning foreign languages. Globalisation and internationalisation pose new challenges of interacting in a number of languages across linguistic and cultural boundaries. The language policy of plurilinguism which presupposes extension and lifelong enrichment of linguistic repertoire of students has been developed in the European Union. The author briefly describes the purpose, the basic principles of this policy and points to the necessity of its implementation at ukrainian educational institutions. The difference between the concepts "multilingualism" and "plurilinguism" is defined. The paper emphasizes that the use and development of an individual's plurilingual competence is an important factor of joining the European communicative, educational, professional and cultural space.

Keywords: foreign language, teaching/learning, language policy, plurilinguism, plurilingual education.